

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

01001, Україна, м. Київ, вул. Інститутська, 14, офіс 10
Тел. (044) 279-88-23 | office@icps.kiev.ua | www.icps.com.ua

Зовнішньополітичні акценти

10 серпня 2015 року
Випуск 20

Ісламська держава Іраку і Леванту: ХТО зупинить ісламський фундаменталізм

За останні два роки феномен Ісламської держави Іраку і Леванту став одним з основних факторів міжнародної політики. ІДІЛ сьогодні сприймається Сполученими Штатами та їх союзниками в Європі та Азії як найбільша загроза стабільності та безпеці не лише на Близькому Сході, але і за його межами. ІДІЛ вважають на порядок складнішим і серйознішим викликом, ніж Аль-Кайда чи диктаторські режими свого часу в Іраку, Лівії чи зараз у Сирії. У той же час в Україні питання ІДІЛу залишається на узбіччі зовнішньополітичної уваги, хоча у контексті геополітичної гри навколо нашої країни такі питання, як Іран, Сирія чи тим більше ІДІЛ мали б бути у центрі експертної уваги.

Витоки «Ісламської держави Іраку і Леванту»

Коріння «Ісламської держави Іраку і Леванту» (ІДІЛ) сягає громадянської війни в Іраку, спровокованої військовою кампанією США та їхніх союзників проти режиму Саддама Хусейна. На фоні хаосу 2004 року найвпливовіша

джихадистська група в країні Джамаат ат-Таухід валь-Джихад, очолювана Абу Мусаб аз-Заркаві, приєдналася до «Аль-Каїди» в якості місцевого філіалу найвідомішої терористичної організації у світі. Через два роки під егідою «Аль-Каїди в Іраку» сформувалася терористична організація «Ісламська держава Іраку». В подальшому в ході вдалих спецоперацій американських військ та міжплемінних конфліктів «Ісламській державі Іраку» був завданий нищівний удар, однак сунітські шейхи вберегли її від остаточного знищення, щоб можна було скористатися діяльністю фундаменталістів у випадку узурпації влади з боку керованого шіїтами уряду Нурі аль-Малікі.

Дві події, які сталися у 2011 році, реанімували «Ісламську державу Іраку». Одна з них пов'язана з виведенням американських військ з Іраку та схильністю аль-Малікі до авторитаризму. Інша – початок громадянської війни у сусідній Сирії – надала джихадистській групі нового дихання. Невпинна ескалація бойових дій у Сирії та подальша дестабілізація Іраку сприяла появі в 2013 році фундаменталістської організації під

нинішньою назвою – «Ісламська держава Іраку і Леванту» (ІДІЛ), – яка вийшла з «Аль-Каїди» через ідеологічні розбіжності.

У червні 2014 року бойовики ІДІЛ захопили численні території на півночі Іраку та Сирії і оголосили про створення халіфату. Відтоді загроза ІДІЛ стала одним з головних викликів глобальній безпеці та підставою для формування міжнародної коаліції з числа таких неоднорідних країн, як США, Іран, Саудівська Аравія, Туреччина та інші. Терористичний акт, що мав місце у прикордонному з Сирією місті Сулук 20 липня, та вбивство поліцейських на кордоні 23 липня 2015 року сприяли активнішій участі Туреччини у протидії ІДІЛ.

Потенціал ІДІЛ

ІДІЛ стала головним викликом для держав Близького Сходу. ІДІЛ в даний момент є найпопулярнішою терористичною організацією в світі, чия сила спирається на наступні компоненти:

- 1) географічний: ІДІЛ охоплює велику територію в самому серці Близького Сходу на перетині континентальних шляхів між Азією, Європою та Африкою;
- 2) демографічний: окремі сунітські племена Іраку, які за шіїтського уряду маргіналізувалися в політичній системі держави, деякі сунітські радикальні групи Сирії, частина іракських військовослужбовців, члени БААС (правлячої партії Іраку часів Хусейна), джихадисти з інших країн Близького Сходу, а також представники мусульманської спільноти Європи, які не змогли адаптуватися до умов в країні міграції;
- 3) військовий: склади зброї та техніка, яку залишили урядові війська Сирії та Іраку, а також неконтрольований потік зброї після «Арабської весни», яка супроводжувалася милітаризацією регіону;
- 4) економічний: доходи від продажу нафти на захоплених північних територіях Іраку та Сирії, продаж рухомого та нерухомого майна, митні збори, торгівля людьми. Крім того, у фінансуванні бойовиків підозрюються деякі шейхи та банківські установи Саудівської Аравії, Катару, ОАЕ, Туреччини;
- 5) організаційний: на відміну від держав та міжнародних організацій, відсутність

бюрократичного апарату дозволяє терористичним групам швидше та ефективніше приймати рішення у стислий проміжок часу. Разом з тим «Аль-Каїда» і більшість інших фундаменталістських груп Пакистану, Магрибу, Аравійського півострову та Південно-Східної Азії не підтримують ІДІЛ з кількох причин: ідеологічні розбіжності, асиметричний потенціал, несхвалення надмірно жорстокого насадження норм Шаріату;

- б) інформаційний: популярні канали комунікації (Youtube, Facebook, Twitter, Instagram), пропагандистські кампанії, демонстрація жорстокості.

Інтереси ключових гравців

ІДІЛ стала однією з пріоритетних проблем світової політики, виходячи з географічного характеру загрози. Бойовики ІДІЛ виступають найбільшим дестабілізуючим фактором і без того неспокійного регіону світу, зачіпаючи інтереси як традиційних гравців на Близькому Сході, так і глобальних учасників. Крім викликів національній та глобальній безпеці, ІДІЛ є провідником нетрадиційних загроз: тероризм, ісламський фундаменталізм, контрабанда зброї та нафти, торгівля людьми тощо.

Активізація ІДІЛ підштовхнула навіть запеклих супротивників до діалогу. Зокрема, одним з чинників укладання угоди «шістки» (Велика Британія, Франція, Німеччина, США, Росія, Китай) з Іраном з приводу ядерної програми останнього виявилася загроза ІДІЛ інтересам Вашингтона та Тегерана. Однак усі гравці у боротьбі з ІДІЛ переслідують власні зовнішньополітичні цілі.

Міжнародна коаліція з протидії ІДІЛ включає західні (США, Канада, Австралія, Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Польща) та арабські держави (Саудівська Аравія, Катар, Бахрейн, ОАЕ, Йорданія). Іран не входить до цієї коаліції, однак проводить операції проти ІДІЛ на стороні шіїтського уряду Іраку та нестабільного режиму Башара Асада у Сирії.

Загроза ІДІЛ посіла першість серед зовнішньополітичних викликів для США та їхніх союзників, витіснивши російсько-український конфлікт на другий план. У протидії ІДІЛ адміністрація Барака Обами спирається на побудову

нового балансу сил та точкові військові операції з обмеженим застосуванням сили.

Іран надає рішучу військову та фінансову допомогу шиїтським загонам та центральному уряду в Багдаді, прагнучи зберегти західного сусіда у своїй сфері впливу. На іракському напрямку Тегеран схвалює авіаудари США по позиціям ІДІЛ, однак відкидає будь-яке проникнення Вашингтона у Сирію. Іран не зацікавлений повністю знищувати сирійський підрозділ ІДІЛ, оскільки хоче використати його у війні проти сирійської опозиції до режиму Асада.

Незважаючи на конфесійну близькість між Саудівською Аравією та ІДІЛ, Ер-Ріяд побоюється невідконтрольних йому сунітських радикалів. Саудити конкурують з ІДІЛ, «Аль-Каїдою» за салафістські ідеї в регіоні. У свою чергу Саудівська Аравія прагне зіштовхнути ІДІЛ з урядовими військами Іраку та Сирії, щоб нейтралізувати вплив Ірану на теренах північних сусідів Королівства. До бенефіціарів саудівської допомоги належать сунітські групи Іраку та Сирії, які не сприймають ІДІЛ.

Загрози національній безпеці Туреччини

Туреччина за останнє десятиліття досягла статусу регіональної держави. Заснована на концепції «0 проблем з сусідами», багатовекторна політика Туреччини, яку проводили Реджеп Таїп Ердоган та Ахмет Давутоглу до 2011 року, сприяла підтримці прагматичних відносин з Росією, Китаєм, впливовими близькосхідними державами, протидії санкціям проти Ірану, активній політиці на Балканах, підтримці Палестини, встановленню добросусідства з Грузією та «футбольною дипломатією» з Вірменією. Одночасно спостерігалися тактичний відхід від основної зовнішньополітичної цілі – набуття членства в ЄС, зростання розбіжностей з США з багатьох питань, «ісламізація» зовнішньої політики та стрімке погіршення відносин з Ізраїлем.

Однак впродовж 2011-2014 рр. кардинально змінилося безпекове середовище Туреччини, яке не лише ускладнило реалізацію регіональних амбіцій, але й створило виклики національній безпеці. Нині Туреччина опинилася між трьома зонами турбулентності: на західному фланзі – фінансова криза в ЄС, викликана ситуацією в Греції – колишнім антагоністом Анкари; на

північному – конфронтація у Чорноморському басейні внаслідок російсько-українського конфлікту; на південному – активність ІДІЛ на території охоплених війною сусідів.

Найбільша загроза національній безпеці Туреччини надходить з Іраку та Сирії. Курдське питання завжди було одним з визначальних чинників політики Анкари відносно південних сусідів. На фоні втрати Багдадом та Дамаском контролю над ситуацією в північних районах іракські та сирійські курди створили низку боездатних військових формувань. Відтак Анкара боїться поширення курдського сепаратизму у прилеглих південно-східних районах Туреччини.

Після початку громадянської війни у Сирії Туреччина відвернулася від Асада на користь активної підтримки сирійських Братів-мусульман та інших поміркованих ісламістських груп. Коли на фоні сирійського хаосу активізувалася ІДІЛ, Туреччина зволікала з приєднанням до міжнародної коаліції. Було кілька можливих передумов вичікувальної тактики Туреччини. По-перше, Анкара користувалася боротьбою ІДІЛ як проти невивідного режиму Асада, так і проти сирійських курдів. По-друге, Туреччина змогла на досвіді інших країн переконатися у високій вартості інтервенції в близькосхідну державу. По-третє, пряме втручання в арабську країну підірве довіру близькосхідних держав до Туреччини, які звинувачуватимуть Анкару в неоосманізмі.

Однак низка подій, що сталися у липні 2015 року, засвідчили, що вичікувальна політика Туреччини відносно Сирії та Іраку більше не працює. Зважаючи на активізацію безпосередньої загрози, Ердоган переходить до стратегії високих ризиків. Відтак Туреччина вступає до міжнародної коаліції та домовляється з США про узгодження спільних дій проти ІДІЛ. США отримали дозвіл на використання турецької авіабази Інчірлік, з якої наносять удари по позиціям бойовиків.

ІДІЛ стала підставою для зближення між Анкарою і Вашингтоном. Проте якщо США та інші країни НАТО розраховують на авіаудари ВПС Туреччині насамперед по позиціям ІДІЛ в Іраку та Сирії, то Анкара під прикриттям цієї загрози радше отримала можливість завдати втрат членам Курдської робітничої партії (КРП), які

нерідко нападають на органам охорони правопорядку країни. Інтервенція Туреччини, скоріше за все, обмежиться використанням авіації. Мета Анкари полягає у створенні зони безпеки у північних районах Сирії та Іраку, щоб забезпечити південні кордони від курдських воєнізованих груп та бойовиків ІДІЛ.

Що далі?

Під потужним міжнародним військовим пресингом ІДІЛ може чекати доля Аль-Каїди. Для реалізації цього сценарію підстав достатньо – військових, безпекових, політичних, економічних, ідеологічних. Разом з тим існують серйозні побоювання того, що світ 2015 року відрізняється від світу навіть десятирічної давнини, коли зусиллями США та їх союзників було знищено прихильників бен Ладена, а потім і терориста №1 у світі. Сьогодні ІДІЛ стає більше символом протесту, альтернативи світопорядку, який проіснував більше 20 років після розпаду СРСР, але

виявився достатньо крихким і нездатним запропонувати здорову і привабливу альтернативу тим, кому не пощастило народитися чи мігрувати у країни «золотого мільярду». В країнах ЄС посилюються групи, орієнтовані саме на цінності і ідеї ІДІЛ. Попри серйозні повітряні удари ІДІЛ демонструє живучість завдяки саме фанатичній вірі і відданості її прихильників. Захід розділений, США під проводом найслабшого за декілька десятиліть своєї історії президента вже давно не здатні зіграти роль глобального лідера у протистоянні новим викликам – від глобального потепління, економічної кризи, російської агресії - до ІДІЛ включно. Ці та інші аргументи залишають ісламським екстремістам шанс змінити геополітичну шахівницю. Спочатку на Близькому Сході. Далі – у напрямку Північної Африки чи Афганістану. І хто знає, як далеко може сягнути вплив фанатиків, які готові без жодних сумнівів віддати і своє, і чужі життя в ім'я Аллаха.

Метою публікації є оцінка основних зовнішньополітичних кроків України, аналіз представлення України у контексті глобальних процесів у регіоні та світі, а також огляд основних світових подій, що можуть мати вплив на подальший розвиток України та країн регіону. Окрема увага приділяється оцінці процесу європейської інтеграції України, зокрема питанням імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

© 2015 Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД)

У разі цитування обов'язкове посилання на МЦПД

Автор ідеї: Василь Філіпчук

Автор тексту: Євген Ярошенко

Експерти Центру відкриті до спілкування з медіа. Для отримання фахових коментарів просимо звертатися до Директора з комунікацій МЦПД Світлани Судак:

ssudak@icps.kiev.ua